

چکیده

انقلاب اسلامی ایران باعث دگرگونی عظیمی در زمینه های سیاسی، فرهنگی، اجتماعی و اقتصادی ایران شد و تأثیری شگرف در سطح جهانی به وجود آورد. با وجودی که انقلاب های بسیاری در جهان روی داده ولی انقلاب اسلامی ایران به دلیل روح دینی و ظلم ستیزی و حمایت از محرومان و به خصوص مبارزه با قدرت های شیطانی، منحصر به فرد است.

این انقلاب، مورد توجه، تجزیه، تحلیل و استقبال اندیشمندان و انقلابیون جهان قرار گرفت و باعث شناخت و روی آوردن به اسلام در جهان معاصر گردید.

این مقاله سعی دارد پس از تبیین مفهوم، مراحل و علل انقلاب و بیان پدیده ی انقلاب از دیدگاه شرق و غرب و اسلام، به انقلاب اسلامی ایران بپردازد و مواردی از قبیل ارکان و اهداف انقلاب اسلامی و دستاوردهای جهانی آن را مورد بررسی قرار داده سپس با مروری بر انقلاب های بزرگ جهان، تفاوت های آنها را با انقلاب اسلامی ایران نشان دهد. در نهایت با اشاره به مفهوم بیداری اسلامی، تاثیر انقلاب اسلامی ایران را با رویکرد صدور انقلاب و بازتاب های سیاسی و فرهنگی و زمینه های تأثیرپذیری جنبش های معاصر از انقلاب اسلامی ایران بیان کند.

کلید واژه: انقلاب، اسلام، انقلاب اسلامی ایران، صدور انقلاب، بیداری اسلامی.

مقدمه

در تاریخ معاصر جهان، حوادث مهمی رخ داده است؛ از جمله آن ها وقوع انقلاب های بزرگ دنیا است. این رویدادها چون در تغییرات مهم منطقه ای و جهانی نقش عمده و اساسی داشته اند، بسیار قابل مطالعه و تحقیق می باشند. از میان انقلاب هایی که در طی دوپست سال اخیر رخ داده اند، انقلاب اسلامی ایران از جایگاه ویژه ای برخوردار بوده ، دارای خصوصیات منحصر به فرد می باشد.

انقلاب اسلامی ایران به عنوان نهضتی الهی، فراگیر و مبتنی بر مدارفطرت پاک بشری، توانست به عنوان انقلابی در ارزش ها و هنجارها به فرهنگ سازی در عرصه داخلی، منطقه ای و بین المللی مبادرت نماید. این نهضت فرهنگی توانست فرهنگ نوینی را در روابط بین الملل، رقم زند که بر مردم سالاری دینی، احیای تفکر اسلامی، تقویت جنبش های جدید اجتماعی و فرهنگ استکبار ستیزی و استقلال خواهی استوار بود. انقلاب اسلامی توانست رویکرد جدیدی را بر روابط بین الملل حاکم گرداند که موجب تحول ماهیت قدرت و تغییر در حاکمان مستبد منطقه گردد. آنچه در پی می آید تأثیر این انقلاب شکوهمند، بر بیداری اسلامی در کشورهای منطقه و نقش جمهوری اسلامی در تحولات جدید در جامعه جهانی و نظام بین الملل است. برای پی بردن به این مهم ناگزیر از بیان چند مطلبیم:

نخست اینکه چرا انقلاب اسلامی ایران بر جنبش های اسلامی معاصر تأثیر گذاشت؟

دوم آنکه انقلاب اسلامی چه تأثیراتی بر حرکت های اسلامی جهان داشت؟

و سرانجام، این نکته که این تأثیر چه بازتابهایی داشته است؟

به بیان دیگر زمینه های تأثیر انقلاب اسلامی ایران بر جنبش های اسلامی معاصر و دستاوردها و مقدار این اثر گذاری مورد بررسی قرار می گیرد.

۱- انقلاب

الف- مفهوم انقلاب

انقلاب در لغت به معنی برگشتگی، تغییر و تبدیل و تحول و تغییر ماهیت می باشد.^۱

اما در معنی اصطلاحی، دارای کاربرد فراوان و تعابیر و تعریف های مختلفی است. تقریباً بیشتر علوم، از آن استفاده کرده و هر کدام، تعبیر و تعریف خاصی از آن ارائه داده اند؛ مثلاً گاهی در علوم سیاسی، به تحولاتی مانند کودتا، رفرم و شورش، انقلاب گفته اند.

شهید مطهری انقلاب را این گونه تعریف می کند: انقلاب عبارت است از طغیان و عصیان یک ناحیه و یا یک سرزمین علیه نظم حاکم موجود برای ایجاد نظمی مطلوب.^۲

ساموئل هنتینگتون در تعریف انقلاب می گوید: «انقلاب، یک حرکت مردمی در جهت تغییر سریع و بنیانی در ارزش ها و باورهای مسلط (نهادهای سیاسی، ساختارهای اجتماعی، رهبری، روش ها و فعالیت های حکومتی یک جامعه) همراه با خشونت داخلی می باشد.»^۳

از این تعریف استفاده می شود که یک انقلاب، دارای ویژگی های ذیل می باشد:

مردمی است، ارزش های مسلط در جامعه را تغییر می دهد، سریع و ناگهانی می باشد و بالاخره سیستم سیاسی حاکم را دگرگون می کند.^۴

با توجه به تعریف فوق، بسیاری از تحولات و تغییرات سیاسی - اجتماعی در جوامع در مقوله ای جدا از انقلاب جای می گیرند؛ از جمله این تحولات که بعضی شباهت ها را نیز با انقلاب دارند می توان از کودتا، شورش، رفرم و نهضت های استقلال طلبانه و جدایی خواهانه نام برد.

^۱- لغت نامه دهخدا، ذیل ماده انقلاب.

^۲- انقلاب و ریشه ها، حبیب ا... طاهری، ص 15.

^۳- همان.

^۴- تحلیلی بر انقلاب اسلامی، منوچهر محمدی، ص 32.

انقلاب، تغییرات عمده و ناگهانی در ساختار اجتماعی و قدرت سیاسی ایجاد می کند که موجب دگرگونی اساسی در روند حکومت، مشروعیت و نظم اجتماعی می شود در حالی که در سایر تحولات اجتماعی که اشاره شد، هدف، تخریب و بازسازی ساختار سیاسی اجتماعی نیست؛ بلکه به نوعی اعتراض خشونت آمیز علیه وضع موجود است. اصلاح طلبان، مسؤول بدبختی جامعه را نه نهادهای حاکم، بلکه افراد می دانند.

بنابراین در پی تغییر بافت اجتماعی نیز نیستند؛ به همین جهت در صورت پیروزی، دچار سردرگمی می شوند. در هر حال تحولات اجتماعی هر قدر هم دارای نتایج انقلابی باشند انقلاب نیستند.^۱

ب- علل انقلاب

در یک تقسیم بندی کلی، انقلاب ها به دو دسته ی الهی و مادی تقسیم می شوند. انقلاب های الهی بر مبنای توحید و مقصد آن ها حاکمیت ارزش های الهی جامعه است و انقلاب های مادی بر مبنای رفاه مادی برای فرد، گروه، طبقه و... بنا نهاده شده و مقصد آن ها رسیدن به امتیازات مادی است. انقلاب ها در برخی علل و عوامل، مشترک هستند. این علل کلی عبارتند از:

۱- «احساس قطعی و عمومی مردم مبنی بر به خطر افتادن عقیده و مکتب و ارزش های جامعه؛ یعنی اگر در جامعه ای بیشتر مردم احساس کنند که اصول و ارزش های آن ها به خطر افتاده در صدد بر می آیند که نظام و ارزش های حاکم را نابود کرده و نظام جدیدی به وجود آورند که ارزش های پذیرفته شده آن ها در آن حاکم باشد.

۲- نارضایتی مردم از وضع موجود و داشتن آرمان مطلوب، که آن ها را به مبارزه مستمر می کشاند.

۳- ظلم و ستم نظام حاکم؛ یعنی اگر مردم یک جامعه دارای امکانات مناسب هم باشند ولی ظلم و ستم و تبعیض ناروا در آن جامعه باشد باز زمینه برای انقلاب، موجود است».^۲

۴- «فساد و فحشا که حکومت را از درون می پوساند و باعث فقر و بدبختی جامعه و دولت می گردد.

^۱ - انقلاب اسلامی و انقلاب های جهان، قدرت ا... بهرامی و مهدی نظرپور، ص 20.

^۲ - شناخت انقلاب اسلامی و ریشه های آن، بادام چیان اسدا...، ص 175.

۵- آگاهی مردم از شناخت وضع موجود؛ به این معنا که اگر مردم آگاهی نداشته باشند حتی با آماده بودن دیگر شرایط، انقلاب صورت نمی پذیرد.

۶- داشتن روحیه مقاومت و ایثار و قبول سختی های مراحل انقلاب. بدون تردید اگر همه شرایط برای انقلاب فراهم باشد ولی مردم آن جامعه دارای روحیه تمکین و ظلم پذیری باشند تحقق انقلاب امری دور از انتظار است^۱.

ج- مراحل انقلاب

۱- مرحله ی تکوین:

زمینه ی تولد انقلاب ها، شرایط غیر قابل تحمل زندگی یا کار است. هیچ انقلابی به طور ناگهانی پدید نمی آید بلکه زمینه های آن بتدریج شکل می گیرند و در مسیر طولانی خود به مرحله انفجار می رسند. ابتدا نارضایتی از وضع موجود در زمینه های سیاسی، اقتصادی، مذهبی و... به وجود می آید. سپس یک آرمان جدید و یک روحیه انقلابی برگشت ناپذیر شکل می گیرد. هرچند این شرایط برای به وجود آمدن یک انقلاب کافی است ولی عوامل غیر محسوسی نیز مانند نوع رهبری، نوع ایدئولوژی انقلابی و شدت و ضعف نارضایتی از وضع موجود نیز در به وجود آمدن انقلاب ها مؤثر هستند.^۲

۲- مرحله ی تخریب:

دوقطبی شدن جامعه، نارضایتی مردم از وضع موجود و... به تنهایی منجر به انقلاب نمی گردد، بلکه در چنین حالتی ممکن است نوعی دیگر از تغییر و تحول از قبیل کودتا، رفرم یا شورش صورت پذیرد.

پیشرفت یا عدم پیشرفت انقلاب در چنین زمانی به سه رکن اصلی آن، یعنی مردم، رهبری و مکتب بستگی دارد؛ به عبارت دیگر، شرط لازم برای انقلاب، نارضایتی وسیع و عمیق مردم و شرط های کافی برای آن، رهبری، سازماندهی مردم و ایدئولوژی است. تنها در زمانی یک انقلاب به پیروزی می رسد که این سه رکن

^۱ - انقلاب اسلامی و انقلاب های جهان، بهرامی قدرت ا..، ص 24.

^۲ - سیری در نظریه های انقلاب، مصطفی ملکوتیان، ص 211.

اول: برخی از گروه های اسلامی به صورت آشکار، خواهان استقرار حکومت اسلامی در کشورشان شده اند، و آن را در اساسنامه (مجلس اعلای انقلاب اسلامی عراق) و یا در اعلامیه های خود (حزب الدعوه) و ... مطرح کرده اند. البته برخی از جنبشهای اسلامی (مانند کشمیر و افغانستان) دستیابی به استقلال سیاسی را اولین هدف سیاسی خود قرار داده اند.

دوم: بعضی از گروه های اسلامی دیگر با طرح لزوم اجرای شریعت اسلامی (مانند نهضت جمعیت ارشاد اسلامی مصر)، تأکید بر جمهوری اسلامی ایران به عنوان تنها راه حل (مانند اخوان المسلمین مصر) ترجمه کتاب حکومت اسلامی امام خمینی (ره) (مانند الیاسر الاسلامی مصر) و ... علاقمندی خود را برای برپا کردن یک حکومت اسلامی ابراز کرده اند.

سوم: برخی از حرکت های دیگر اسلامی، خویش را از دایره تنگ ناسیونالیسم خارج کرده و خواهان برپایی یک نظام اسلامی بر پایه امت واحد مسلمان از خلیج فارس تا اقیانوس اطلس شده اند (مانند رابطه الدعوه الاسلامیه) در الجزایر و یا اینکه بر اساس اصل ولایت فقیه از رهبری انقلاب اسلامی ایران پیروی می کنند. گروه اخیر نیز دو دسته اند، دسته ای که از لحاظ عقیدتی و مذهبی خود را مقلد رهبری انقلاب اسلامی ایران می دانند (مانند جنبش امل در لبنان) و دسته ای که هم از لحاظ سیاسی و هم مذهبی از رهبران انقلاب اسلامی ایران پیروی می کنند. (مانند حزب الله لبنان).¹

۲- بازتاب فرهنگی

انقلاب اسلامی ارزشهای فرهنگی نوینی را در مبارزه سیاسی جنبشهای اسلامی مطرح کرده است. یکی از این ارزشها گرایش به جهاد است. جنبشهای اسلامی پس از انقلاب اسلامی ایران، جهاد، شهادت و ایثار جان را به عنوان اصول اساسی پذیرفته اند و به آن با دیده تکلیف و فریضه دینی می نگرند. در نتیجه آن را به شکلهای مختلف چون عملیات شهادت طلبانه (مانند فلسطین) و مبارزه مسلحانه و جنگ (مانند افغانستان) به کار گرفته اند. بدین سان واژه جهاد جایگزین کلماتی چون نضال و کفاح (مبارزه و پیکار) شده است.

¹- احمدی، حمید، انقلاب اسلامی و جنبش های اسلامی در خاورمیانه عربی، مجموعه مقالات پیرامون جهان سوم، ص 117-157.

مردمی بودن که یکی از ویژگیهای انقلاب اسلامی است، در جنبشهای اسلامی راه یافته است. به بیان دیگر جنبشهای اسلامی دریافته اند که اسلام توانایی بسیج توده‌های مردم را دارد. بر این اساس جنبشهای اسلامی از اتکا به قشر روشنفکر، به سوی مردم گرایش یافته‌اند و در نتیجه پایگاه مردمی خود را گسترش داده اند. به عقیده دکتر حسن الترابی رهبر جبهه اسلامی سودان، انقلاب اسلامی، اندیشه «کار مردمی و استفاده از توده‌های مردم» را به عنوان هدیه‌ای گرانبها به تجارب دعوت در جهان اسلام عطا کرده است.»

گرایش به اندیشه کار مردمی، جنبشهای اسلامی را به سوی وحدت طلبی مذهبی و قومی سوق داده است. به عنوان مثال یکی از مواد بیانیه شش ماده‌ای مجلس اعلاى انقلاب اسلامی، بر وحدت اسلامی تکیه دارد. در هر صورت این امر جنبشهای اسلامی را از اختلاف و تفرقه دور ساخته و آنها را از تشکیلات قوی تر، امکانات وسیع تر، حمایت گسترده تر و پایداری بیشتر برخوردار ساخته است.

از دیگر مظاهر انقلاب اسلامی که در پیروان جنبشهای اسلامی دیده می‌شود، حجاب است. با پیروزی انقلاب اسلامی گرایش به حجاب اسلامی در اقصی نقاط جهان اسلام فزونی گرفته است. حتی در برخی از کشورهای اسلامی چون لبنان و الجزایر چادر (سمبل حجاب ایرانی) مورد استفاده است، و در ترکیه نیز علی رغم مخالفت‌های دولتی، رعایت حجاب رو به گسترش است. حجاب اسلامی تا دل اروپا هم نفوذ کرده است، به گونه ای که گرایش به حجاب در مدارس فرانسه و مخالفت دولت این کشور با حجاب، به جنگ روستری معروف شده است.

نتیجه گیری

انقلاب اسلامی ایران به دلیل جذابیت در شعارها، اهداف، روشها، محتوا و سابقه مشترک دینی و تاریخی، پیده ای اثر گذار در جهان اسلام بوده است. پیروزی انقلاب اسلامی به همه مسلمانان اثبات کرد که مسئله ی بازگشت به اسلام، تنها یک خیال و نظر نبوده بلکه می تواند واقعیت هم داشته باشد. می توان ادعا کرد که پیروزی انقلاب اسلامی و تداوم اقتدار آن در مواجهه با بحران ها و توطئه های گوناگون و به خصوص در تقابل با دنیای قدرتمند غرب بود که روز به روز بر امید و اعتماد مسلمانان جهان افزوده و آنها را نسبت به عصر طلایی اسلام امیدوارتر کرد.

به دلیل وجود موارد مشترک فراوان، بین انقلاب اسلامی ایران و جنبشهای اسلامی معاصر، این انقلاب، توانست بر آن جنبشها تأثیر گذار باشد. این زمینه ها که از آنها به عنوان عامل همگرایی یا عناصر همسویی و همرنگی نیز می توان یاد کرد عبارتند از:

عقیده مشترک که همان اعتقاد به وحدانیت خدا و رسالت پیامبر اکرم (ص) و کعبه، قبله آمال و قرآن مجید، کلام خداوند سبحان و منجی بشر گمراه است.

دشمن مشترک که استکبار جهانی به سر کردگی آمریکا شیطان بزرگ و اسرائیل غده ی سرطانی است.

وبلاخره هدف مشترک که همان برچیده شدن ظلم و فساد و اجرای قوانین اسلام و استقرار حکومت اسلامی در جامعه مسلمانان و به اهتزاز در آوردن پرچم اسلام در سراسر جهان از طریق نفی قدرت ها و تکیه بر قدرت لایزال الهی و توده های مردم است.

بازتابهای سیاسی و فرهنگی انقلاب اسلامی، توانست تأثیراتی بر حرکت های سیاسی-اسلامی معاصر بگذارد. در مقوله بازتاب های سیاسی می توان به اصل انتخاب اسلام، به عنوان ایدئولوژی مبارزه و تلاش برای دستیابی به حکومت اسلامی اشاره کرد. از این رو بعد از پیروزی انقلاب اسلامی، صف اسلام سازش کار یا اسلام آمریکایی از صف اسلام ناب، کاملاً جدا شده است.

در بازتاب فرهنگی می توان یکی از بارزش ترین آنها که همانا گرایش به جهاد است را نام برد. جنبشهای اسلامی پس از انقلاب اسلامی، جهاد، شهادت و ایثار جان را به عنوان اصول اساسی پذیرفته اند و اکنون به آن به دیده تکلیف و فریضه دینی می نگرند.

بیداری امروز در کشورهای اسلامی، نتیجه به ثمرنشتن حرکت حضرت امام (ره) است. حرکت انقلابی ملت ایران به رهبری معمار کبیر انقلاب اسلامی ایران، روحیه خود باوری، دین باوری، استقلال خواهی، آزادی خواهی و عدالت طلبی ملت ها را زنده نمود.

در تداوم مسیر پیشرفت پر شتاب ملت ایران والگو گیری نهضت ها و ملت های منطقه، تولد حزب ا... لبنان و موفقیت های بی شمار مقاومت اسلامی در لبنان در عرصه اخراج اشغالگران صهیونیسم از لبنان و شکست ارتش اسطوره ای صهیونیست که هیچگاه در تاریخ خود تجربه شکست نداشته است آن هم در مقابل یک

حرکت مردمی الهام گرفته از انقلاب اسلامی، افکار عمومی مردم منطقه خاورمیانه را بار دیگر متوجه پدیده انقلاب اسلامی کرد.

علاوه بر آن، تجربه حزب ا... شیعه لبنان، در حرکت سنی حماس بازتجدید شد و حماسه 22 روزه مقاومت غزه پرونده شکست اسرائیلی ها را سنگین کرده و عصر پیروزی های امت اسلامی و شمارش معکوس نابودی اسرائیل آغاز گردیده است.

البته لازم است به تفاوتی که نهضت و انقلاب اسلامی ایران با جنبشهای معاصر دارد اشاره کنیم و آن وجود رهبری برجسته در انقلاب اسلامی بود که پیش از هر چیز و قبل از آن که به پیروزی بیانید؛ به ادای تکلیف الهی توجه داشت؛ که این امر در صحنه سیاست، امری بدیع و استثنایی بود. بنابراین لازم است مردم منطقه این مهم، را مد نظر داشته و از آن غافل نشوند و استقلالی را که با زحمت و با نثار خون عزیزانشان به دست آورده اند به راحتی در اختیار دشمنانشان قرار ندهند.

فهرست منابع

- آوینی، سید مرتضی، آغازی بر یک پایان، نشر ساقی، تهران، 1378.
- احمدی، حمید، انقلاب اسلامی ایران و جنبشهای اسلامی در خاور میانه عربی، مجموعه مقالات پیرامون جهان سوم، تهران، انتشارات سفیر، 1369.
- انقلابی متمایز، جمعی از نویسندگان، بوستان کتاب، 1385.
- بادامچیان، اسدا...، شناخت انقلاب اسلامی و ریشه های آن، دانشگاه آزاد اسلامی تهران، بی تا.
- بهرامی قدرت ا...-نظر پور، مهدی، انقلاب اسلامی و انقلاب های جهان، زمزم هدایت، 1386.
- حدیث ولایت، مجموعه سخنرانی های مقام معظم رهبری، دفتر مقام معظم رهبری
- خمینی روح ا...، صحیفه نور، سازمان مدارک فرهنگی انقلاب اسلامی، تهران، چاپ اول، 1369.
- ، آیین انقلاب اسلامی (گزیده ای از آرا و اندیشه های امام خمینی) موسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی، چاپ چهارم، 1376.
- فراستی، عبد الوهاب، انقلاب اسلامی و بازتاب آن، قم زلال کوثر، 1381.
- طاهری حبیب ا...، انقلاب و ریشه ها.
- معارف انقلاب، مروری بر دیدگاههای رهبر معظم انقلاب، انتشارات انقلاب اسلامی، 1389.
- مطهری، مرتضی، سیری در نهج البلاغه، مرکز مطبوعاتی قم، 1354.
- ملکوتیان، مصطفی، سیری در نظریه های انقلاب، نشر قومس، تهران، 1376.
- مرتضایی علی اکبر، امام خمینی در حدیث دیگران، تهران، مرکز بازشناسی اسلام و ایران، 1378.
- نشریات:

فصل نامه حضور

حوزه